

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСТ ДРУГОГО ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Урбаністика та регіональний розвиток

Кваліфікаційна робота магістра
студента 2-го курсу ОР Магістр
Іванішак Назарія Васильовича

Науковий керівник
доктор географічних наук, професор
Мезенцев Костянтин Володимирович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У МІСТАХ.....	4
1.1. Поняття міст другого порядку та економіко-трансформаційних процесів.....	4
1.2. Світовий досвід дослідження просторових змін міського середовища та економіко-трансформаційних процесів.....	6
1.3. Методика дослідження	10
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У МІСТАХ ДРУГОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНИ	12
2.1. Особливості економіко-просторових трансформацій у містах другого порядку в Україні.....	12
2.2. Умови та напрямки трансформацій міського середовища у містах другого порядку	14
РОЗДІЛ 3. ЧИННИКИ ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВИХ ЗМІН У МІСТАХ ДРУГОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНИ	21
3.1. Динаміка економічних показників міст другого порядку в Україні, їх вплив на просторові зміни.....	21
3.2. Вплив ЕГП на економіко-просторові трансформації у містах другого порядку України.....	36
РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ ВІЙНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК МІСТ ДРУГОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНИ	40
4.1. Війна як фактор впливу на розвиток міст другого порядку.....	40
4.2. Зміна пріоритетів економіко-просторових трансформацій у містах другого порядку через війну	42
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Міста – це найбільший осередок скупчення людей, це можливості, створені умови для повноцінного життя, населення – це найцінніший ресурс будь-якої країни, а життя людини – найцінніше, що у неї є. В умовах війни та децентралізації роль міст «другого порядку» стала актуальною як ніколи раніше, саме на їх плечі лягла велика відповідальність за збереження та підтримання ефективного функціонування економіки країни.

Вагомий внесок у процес дослідження теорії та практики економіко-просторових трансформацій міст України зробили такі вітчизняні вчені, як І. Гукалова, К. Мезенцев, Г. Підгрушний, С. Покляцький, Н. Провотар, А. Мельничук, С. Шульц, В. Мельник, Л. Гринів, С. Лондар, К. Швабій та ін.

Об'єктом даного дослідження є міста України «другого порядку». Предметом дослідження є економіко-просторові трансформації у цих містах в Україні.

Мета дослідження – виявити просторові особливості економіко-просторових трансформацій у містах «другого порядку» України.

Для досягнення мети роботи були вирішені наступні завдання:

1) розкрити сутність поняття міст «другого порядку», економіко-просторових трансформацій у містах, охарактеризувати зарубіжний досвід дослідження просторових трансформацій, сформулювати методіку дослідження;

2) провести порівняльний аналіз економіко-просторових трансформацій міст «другого порядку» України, проаналізувати їх прямі та непрямі індикатори;

3) Проаналізувати вплив війни та воєнного стану на просторові зміни міського середовища та господарську спеціалізацію міст «другого порядку».

Робота складається з вступу, 4 розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У МІСТАХ

1.1. Поняття міст другого порядку та економіко-трансформаційних процесів

У світовій урбаністиці багато говорять про концепцію «глобального міста», яка уже давно активно обговорюється та викликає багато дискусій. Безсумнівно існує група «альфа», «бета» та «гама» міст, які справляють певний культурний та економічний вплив на решту світу.

Для України також можна визначити очевидні міста-лідери першого порядку, на які в країні покладають найбільші очікування економічного, культурного, технологічного, екологічного, інноваційного розвитку. Такими містами є Київ, Дніпро, Львів, Одеса, Харків тощо. Відомі протягом сотень років, вони викликають дуже усталений і чітко визначений образ навіть у тих, хто ніколи їх не відвідував. Завдяки відомим зображенням у літературі, кіно, фотографії та образотворчому мистецтві ці міста існують як сильні образи, які можна ідентифікувати у свідомості глобальної громадськості.

Але як щодо міст другого порядку? Такі міста, як Кам'янець-Подільський, Мукачево, Умань, Бориспіль, Коломия тощо? Порівняно зі своїми обласними центрами, ці міста мають набагато слабше сформований образ. Однак відсутність ідентичності національного рівня аж ніяк не означає, що цим містам бракує культури. Безперечно, Умань, Бердичів, Кам'янець-Подільський та інші міста «другого порядку» мають свою власну надзвичайно багату історію, архітектурні традиції, усталений міський спосіб життя, культурну атмосферу та підходи до планування та управління транспортом – настільки ж багаті, як і їхні аналоги першого порядку.

У цьому дослідженні ми хочемо показати та довести, що хоч на них і не покладаються ключові очікування, міста «другого порядку» поступово стають важливими осередками життя як в своєму регіоні, так і в межах країни. Ці

міста можуть говорити самі за себе, на відміну від необхідності відповідати ідентичності, яка передувала їм у літературі та кіно.

Тому, містами «другого порядку» у нашому дослідженні ми називаємо населені пункти, які не є обласними центрами, з населенням 50-100 тисяч осіб, які, в основному, є не багатофункціональними центрами і спеціалізуються на одній або декількох сферах економіки, відіграють неабияку роль у розвитку свого регіону, проте досі залишаються в тіні обласного центру.

Поняття «міська трансформація» набуває все більшого значення в наукових і політичних дебатах. Трансформація міст до сталості та стійкості закріплена в Цілях сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй (ЦСР) до 2030 року і Новому порядку денному міст [20]. Навколо питань міських трансформацій почало з'являтися багате дослідницьке поле, яке поєднує численні наукові дисципліни, онтології та методи. Ключовим моментом у цих дебатах є мета поставити міста на центральну сцену для прискорення змін до місцевої та глобальної стійкості.

Наративи міської трансформації були зумовлені визнанням необхідності та можливостей для радикальних змін у напрямку стійких міст. Міста постійно зазнають змін, але сучасні процеси міських змін не мають собі рівних. Міста стикаються з різними взаємопов'язаними проблемами, зокрема забрудненням, бідністю та нерівністю, старінням інфраструктури та зміною клімату [17]. Урбанізація в її нинішньому вигляді спричиняє значні зміни у землекористуванні, попиті на енергію, біорізноманітті та способах життя, а також ставить питання про внесок міст у глобальні екологічні зміни [15]. У той же час міста концентрують умови та ресурси для реалізації фундаментальних змін в енергетиці, транспорті, водокористуванні, землекористуванні, житлі, споживанні та способах життя, які необхідні для забезпечення життєздатності, добробуту та стійкості нашого (міського) майбутнього [10]. Потенціал і імпульс у містах видно, наприклад, у деклараціях місцевих органів влади про «надзвичайну кліматичну ситуацію»,

які закликають до прискорених кліматичних дій з огляду на міжнародну безвихідь.

Поняття міської трансформації спрямовує та формулює краще розуміння міських змін. З одного боку, «трансформація» служить аналітичною лінзою для опису та розуміння безперервних, складних і суперечливих процесів і динаміки, що проявляються в містах, а також того, як ця динаміка змінює міські функції, місцеві потреби та взаємодію між містами та їх оточенням [7]. З іншого боку, перспектива трансформації забезпечує нормативну орієнтацію, яка наголошує на необхідності радикальних і системних змін, щоб подолати постійні соціальні, екологічні та економічні проблеми та цілеспрямовано рухатися до стійких міст у довгостроковій перспективі [18]. Відповідно, стійкість є додатковими поняттям для оцінки та орієнтації процесів міської трансформації [4].

1.2. Світовий досвід дослідження просторових змін міського середовища та економіко-трансформаційних процесів

Міста є ключовими фокусами розвитку кожної цивілізації, і вони привертають значну увагу в різних галузях наукових досліджень. Проте розвиток міст у Європі та світі супроводжується негативними явищами. Накопичення неконтрольованих соціальних, економічних і просторових процесів посилює масштаб виникаючих проблем і впливає на все більшу кількість людей, які проживають у містах і на прилеглих територіях. Підвищення мобільності та необмеженого доступу до мобільних пристроїв та Інтернету сприяє зростанню міст та міського населення.

Наукові дослідження економіко-трансформаційних процесів у містах займають важливе місце у сучасній науці. Ці процеси впливають на соціально-економічний розвиток міст і країн в цілому. Серед світових дослідників, які займаються цією тематикою, можна відзначити таких вчених:

Річарда Флоріду – професора університету Торонто, який відомий своїми дослідженнями у галузі розвитку творчих індустрій та інноваційних економік [19];

Ентоні Таунза – професора Гарвардського університету, який вивчає взаємозв'язок між економікою та географією, зокрема, вплив міських структур на економіку міст [16];

Джейн Джейкобс – канадсько-американської журналістки та активістки, яка присвятила своє життя дослідженню проблем розвитку міст та їх життєвої спроможності [2];

Річарда Сенета – професора Нью-Йоркського університету, який вивчає взаємодію між економікою та архітектурою, зокрема, вплив міської інфраструктури на економіку міст [13];

Едварда Глезера – професора Гарвардського університету, який вивчає взаємозв'язок між економікою та міським середовищем, зокрема, вплив густоти населення та транспортної інфраструктури на економіку міст [1].

Ці вчені зробили значний внесок у розуміння економічних процесів у містах та їх впливу на розвиток регіонів. Вони використовують різні методи та підходи до вивчення цієї теми, такі як аналіз даних, моделювання, спостереження та інтерв'ювання. Вони розробляють теорії та концепції, які можуть використовуватися для покращення економічного розвитку міст.

Так, Річард Флоріда використовує поняття "креативний клас" для опису групи населення, яка створює інноваційні продукти та послуги і впливає на економічний розвиток міст. Ентоні Таунз досліджує роль міської інфраструктури та транспортних систем у забезпеченні ефективного функціонування міст. Джейн Джейкобс підкреслює важливість збереження культурного спадщини та соціальної різноманітності міст. Річард Сенет вивчає роль архітектури та дизайну у створенні привабливих та функціональних міських просторів. Едвард Глезер зосереджується на взаємозв'язку між міською густотою населення та економічним розвитком міст.

Трансформація соціального простору міста як важливий об'єкт наукових досліджень по-різному відображений класиками соціологічної науки. М. Вебер та Г. Зіммель безпосередньо присвятили місту спеціальні праці, а більшість, як-от К. Маркс та Е. Дюркгайм розглядають міські процеси лише в рамках дослідження інших об'єктів вивчення суспільства.

Напрацювання класиків стали підґрунтям для подальшого розвитку соціологічного аналізу міста, визначили напрямки розвитку досліджень щодо факторів трансформації соціального простору міста.

У центрі уваги Е. Дюркгайма є дослідження характеру виробництва та розподілу праці, який, на його думку, є основою для функціонування, зміни міста і суспільства загалом [3]. Для вченого місто – це, насамперед, виробничий організм і функціональна система, а основою для творення міського простору є професійний розподіл праці, що є неминучим для прогресивного розвитку людства. Окрім Е. Дюркгайма, на ролі диференціації праці у процесах перетворення міського середовища акцентує увагу К. Маркс [9]. Для нього соціальною основою міського простору виступає спосіб виробництва.

Аналіз розвитку міст показує, що розширення міст сприяє несприятливим змінам у землекористуванні та управлінні. Швидкий розвиток міст призводить до скупчення міст, а також до забруднення землі, води та повітря, що створює ризик для здоров'я. Міста загалом відрізняються за структурою та дизайном, але при ближчому розгляді можна помітити певну подібність у міських формах.

Міські перетворення можуть бути бажаними чи небажаними. Спільною метою дослідницьких перспектив та підходів міської трансформації є отримання практичних знань для втручання в процеси міської трансформації та підтримки радикальних змін до стійких міських систем [5].

Трансформація в містах зосереджується на розкритті різноманітних місцевих, регіональних і глобальних факторів, процесів і взаємодій, які

сходяться в містах як місцях трансформацій, таким чином стимулюючи або обмежуючи місцеві трансформації [12].

Основним наслідком для міської політики та практики планування є сприяння інноваціям, орієнтованим на місце, шляхом виходу за межі галузевої інфраструктури та генерального планування зверху вниз до розміщення та міжгалузевого створення місць. Експериментальні та креативні підходи до управління допомагають розпізнавати та мобілізувати специфічні можливості місця. Потреба в місцевих інноваціях також вимагає, щоб політика вищого рівня була зосереджена на місцевому вимірі. Наприклад, поточна Політика згуртованості Європейського Союзу застосовує на практиці підхід, орієнтований на місце, який визнає різноманітність місць [14] і далі поширює його на програму розвитку потенціалу управління, яка взаємодіє з містами на місцях через програму URBACT.

Трансформація міст розглядається та оцінюється з точки зору результатів динаміки трансформації в міських підсистемах нових функцій, місцевих потреб і взаємодії, а також наслідків для стійкості та сталості.

Ця перспектива зосереджена на міських підсистемах, визначених конкретними функціями (наприклад, промисловість, енергетика, транспорт, харчування, охорона здоров'я, житло). Порівняно з іншими перспективами, вона найбільш чітко застосовує соціально-технічні та соціально-екологічні рамки для опису міських підсистем. Міські трансформації є результатом радикальних змін домінуючих структур (наприклад, інфраструктури), культури (наприклад, цінностей) і практик (наприклад, поведінки мобільності) таких міських підсистем. У результаті цих змін принципово змінюється тип і спосіб виконання системних функцій [6].

Основна мета такого підходу полягає в тому, щоб пояснити та оцінити, як динаміка трансформації впливає на функції міських систем. Структури та моделі для дослідження того, як динаміка трансформації впливає на міські підсистеми, звертають увагу на складні процеси та цикли зворотного зв'язку всередині міських систем, між ними та поза ними, а також на накопичений

вплив на рівень міської системи. Наприклад, вивчення систем соціальної, екологічної та технічної інфраструктури в містах сприяє розумінню взаємозв'язків міської структури та функцій між наявністю зелених насаджень, добробутом, біорізноманіттям та адаптацією до клімату [8].

Важливим чинником змін є процес виробництва інформаційних технологій, адже сучасне виробництво стає все менш пов'язаним із фізичними особливостями території, а більше взаємодіє із містами, що виступають осередками продукування інформації. Саме через такий чинник міста акумулюють у собі значний відсоток креативності, що дозволяє постійно виробляти нові інформаційні ресурси.

1.3 Методика дослідження

Дослідження економіко-просторових трансформацій міст «другого порядку» України передбачає виконання трьох дослідницьких етапів:

1. Теоретичний етап, під час якого було сформульовано теоретичні та методичні основи дослідження, визначено його інформаційну базу, зокрема щодо різноманітних індикаторів просторових трансформацій, а також обрано стратегію дослідження.

2. Аналітико-оціночний етап. На цьому етапі було проведено аналіз, здійснено систематизацію досліджуваних індикаторів, зокрема було проаналізовано та згруповано міста «другого порядку» за господарською спеціалізацією, діловою активністю тощо.

3. Синтетичний етап. Цей етап є найважливішим для нашого дослідження, адже під час нього ми об'єднали всі зібрані дані та зробили висновки щодо сучасних процесів економіко-просторових трансформацій у містах «другого порядку» України. Аналіз статистичних даних та картосхем прямих і непрямих індикаторів просторових перетворень дозволив виявити та показати вплив таких міст на життя свого регіону та країни в цілому.

У ході дослідження були використані наступні методи суспільно-географічних досліджень:

- метод індукції та дедукції;
- метод типізації;
- метод групування;
- порівняльно-географічний метод;
- картографічний метод.

Основними джерелами інформації були офіційні сайти міських рад, департаментів статистики, стратегічні плани розвитку міст, а також деякі інші інтернет-джерела. Так, за допомогою різноманітних бізнес-порталів та інформаційних ресурсів, таких як Інвестгайд, Бізнес Кур'єр, Delo.ua, ми зібрали інформацію щодо переважаючих напрямків інвестицій у містах другого порядку України. Це доволі надійні джерела, які щороку займаються аналізом інвестиційних потоків в містах України. З сайтів Державної служби статистики України, інтернет-ресурсів міських громад, веб-сайтів місцевих органів влади, які займаються економічним розвитком міста або підприємництвом, а також за допомогою веб-сайтів місцевих громадських організацій та журналістських ресурсів, які відслідковують бюджетні питання міста ми взяли різноманітні економічні показники для нашого дослідження.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У МІСТАХ ДРУГОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНИ

2.1. Особливості економіко-просторових трансформацій у містах другого порядку в Україні

Місто – це територія взаємодії різних соціальних груп. Механізми реалізації трансформаційних процесів різняться між собою і можуть здійснюватись як з боку владних структур, так і шляхом виявлення ініціативи самих мешканців міст, що фактично можна назвати їх самоорганізацією. Останній тип набуває все більшого поширення в сучасному світі та в Україні зокрема.

Для початку визначимо які міста ми відносимо до категорії міст «другого порядку». Згідно наданого нами визначення міста «другого порядку», наразі в Україні, враховуючи офіційну статистику на початок 2023 року, можна виділити 43 таких міста. На жаль, 16 з цих міст через війну наразі окуповані або зовсім зруйновані, тому ми не змогли об'єктивно їх дослідити та проаналізувати часово-просторові трансформації їх міського середовища.

Ці міста відіграють важливу роль в економічному, соціальному та культурному розвитку країни. Особливості міст другого порядку в Україні можна виділити наступні:

Економічний потенціал. Міста другого порядку є важливими центрами регіонів, оскільки вони забезпечують розвиток місцевої економіки, працевлаштування та інвестиційний потенціал. У таких містах розміщені виробничі підприємства, торгові центри, об'єкти соціальної інфраструктури та інші об'єкти, що створюють додаткові можливості для життя та бізнесу.

Транспортна розвиненість. Міста другого порядку зазвичай мають розвинену транспортну інфраструктуру, зокрема залізничні та автомобільні магістралі, місцеві дороги, аеропорти та інші об'єкти. Це дає можливість

забезпечити високу рухливість населення та товарів, а також залучати інвестиції та розвивати туристичний потенціал.

Культурний та соціальний розвиток. Міста другого порядку мають розвинену культурну та соціальну інфраструктуру, що забезпечує комфортне життя мешканців. Тут розташовані музеї, театри, кінотеатри, бібліотеки, парки та інші об'єкти. Також у містах другого порядку зазвичай проживає достатня кількість інтелектуального потенціалу, що сприяє розвитку науки, освіти, а також бізнесу та інновацій.

Географічне розташування. Міста другого порядку зазвичай розташовані у важливих точках на транспортних магістралях, які забезпечують зв'язок з іншими регіонами країни. Це дозволяє їм відігравати важливу роль в транспортних та логістичних вузлах.

Рівень життя населення. У містах другого порядку зазвичай порівняно високий рівень життя, що забезпечується наявністю робочих місць та соціальної інфраструктури. Ці міста часто знаходяться в екологічно чистих зонах, що створює додаткові переваги для проживання та розвитку бізнесу.

Розвиток інновацій. Міста другого порядку зазвичай є центрами інноваційного розвитку регіонів. Вони забезпечують створення умов для розвитку наукових та технологічних інновацій, зокрема за рахунок співпраці з університетами та науковими центрами.

Крім того, міста другого порядку є важливими центрами для розвитку туризму та культурної спадщини. У них зберігається багата історія та культурна спадщина, яка привертає туристів з різних країн світу. Це створює можливості для розвитку туристичної галузі та сприяє розвитку місцевої економіки.

З іншого боку, міста другого порядку також зіткнулися з певними проблемами, які гальмують їх розвиток. Однією з найважливіших проблем є недостатня інвестиційна привабливість міст. Часто інвестори віддають перевагу більшим містам або обласним центрам, тому що вони мають більший ринок та легше доступні для інвестицій.

Також однією з проблем є недостатня розвиненість інфраструктури та соціальної сфери, зокрема в областях культури, освіти та охорони здоров'я. Це зменшує привабливість міст для молодих людей та інвесторів [11].

2.2. Умови та напрямки трансформацій міського середовища у містах другого порядку України

У будь-якій дискусії про трансформацію та відновлення (що дуже актуально зараз) важливо пам'ятати, що в короткостроковій перспективі неможливо прискорити економічний розвиток і досягти добробуту певної території або перетворити раніше нерозвинену територію в процвітаючу громаду. Успішний перехід може тривати десятиліття і зазвичай потребує багатогранного підходу і постійної роботи. Реалізм і увага до обставин тут особливо важливі. Більша частина процесу розвитку обумовлена зовнішніми чинниками, на які міста не можуть впливати. Проте існує низка дієвих заходів, які органи місцевого самоврядування у містах України можуть вжити для суттєвого впливу на ситуацію.

Аналізуючи різноманітну літературу та дослідження довоєнних трансформаційних процесів у містах України, ми виділили основні передумови та зусилля, що найбільш необхідні та притаманні для економіко-просторових трансформацій у містах другого порядку України за останні роки, а саме:

1. Розбудова місцевого самоврядування. Вдалі трансформаційні заходи потребують сили і відданості задіяних місцевих лідерів. Економічну життєздатність громади багато в чому визначають кількістю лідерів у громаді і тим, як вони індивідуально і колективно спілкуються, вирішують, діють і взаємодіють один з одним. Наявність сильного лідерства є відправним моментом для позитивних змін і розвитку міста.

2. Формування спільного бачення майбутнього міста. Це спільне бачення повинно базуватися на правильному та об'єктивному розумінні економічної та територіальної моделі громади, її ролі на регіональному, національному та глобальному рівнях.

3. Спрямування зусиль на стратегічне планування місцевого економічного розвитку. Тим часом як місцева промисловість досі є сильною, важливо, щоб органи місцевого самоврядування розробляли стратегію розвитку місцевої економіки та мобілізації місцевої громади для участі в цьому процесі. Стратегія повинна бути зрозумілою і прийнятною для всіх зацікавлених сторін у місті.

4. Згуртування, навички працювати як єдина команда (громада). Місцеві органи влади, підприємства та інші зацікавлені сторони мають бути готовими працювати разом до настання кризової ситуації. Спроби налагодити взаємодію під час самої кризи додадуть напруженості і в без того складній ситуації. Саме ці умови найкраще проявились в умовах війни в країні, і як показав час та практика практично всі міста об'єднавши всі структури та ресурси змогли втримати економіко-соціальне життя регіону на високому рівні.

5. Боротьба з корупцією та її повна відсутність в органах місцевої влади. На нашу думку, ця умова одна з основних рушійних сил в ефективному та інклюзивному трансформаційному перетворенні всіх міст України, в тому числі досліджуваних нами.

6. Вирішальне значення має розробка нових фінансових механізмів і джерел для ефективних трансформацій.

7. Зміна інвестиційного клімату через усунення негативних чинників і запровадження стимулюючих механізмів. Впровадження інноваційних програм і послуг, спрямованих на залучення інвестицій і збільшення інвестиційної привабливості. Активне використання наявних інвестиційних можливостей, включаючи формування нових джерел і ланцюжків доданої вартості та бізнес-кластерів. В основі вирішення цього завдання лежить

політично складне завдання з визначення пріоритетних компаній і форм іноземних інвестицій.

Міське середовище має тенденцію до постійних трансформацій і змін, що залежать від багатьох факторів та умов. Серед найважливіших факторів, які впливають на трансформації міст другого порядку в Україні, можна виділити наступні:

- Економічні умови: стан економіки міста, рівень розвитку місцевих підприємств та підприємницької діяльності, наявність робочих місць та інвестиційних ресурсів, що можуть впливати на розвиток міста та його трансформації.

- Демографічні умови: населення міста, його розмір та склад, динаміка природного руху та міграційних процесів, що можуть впливати на зміну обличчя міста.

- Технологічні умови: розвиток інформаційних технологій та транспорту, що може змінювати спосіб життя міського населення та впливати на зміну функцій та обличчя міста.

- Культурні умови: ступінь розвитку культури та освіти, наявність культурних та спортивних закладів, рівень культурної свідомості населення, що можуть впливати на трансформації міського середовища.

- Політичні умови: стан демократії, якість місцевого самоврядування, політичні умови та законодавство, що можуть впливати на розвиток міста та зміну його обличчя.

- Екологічні умови: стан довкілля міста, екологічна безпека та стан природних ресурсів, що можуть впливати на зміну екологічного обличчя міста.

Одним з найважливіших чинників економіко-просторової трансформацій міського середовища є економічний розвиток міста. Якщо місто успішно розвивається, то збільшується його привабливість для інвесторів та жителів, збільшується рівень життя мешканців міста. Розвиток

підприємництва та інвестиційна привабливість міста стимулюють підвищення рівня зайнятості, зростання заробітної плати та покращення інфраструктури.

Для кращого та ефективнішого розуміння ми розробили порівняльну таблицю (табл. 2.1), в якій за даними офіційних сайтів міських рад, а також за допомогою різноманітних бізнес-порталів та інформаційні ресурсів, таких як Інвестгайд, Бізнес Кур'єр, Delo.ua, ми узагальнили інформацію щодо переважаючих напрямків інвестицій у містах другого порядку України за останні 15 років та проаналізували, які тенденції тут можна спостерігати. Варто зауважити, що це стосується довоєнного часу [21]. У 4 розділі ми проаналізуємо як війна повпливала на економіко-просторові трансформації, в тому числі і інвестиції у містах другого порядку. Зараз нам важливо зрозуміти, до яких економіко-просторових змін, прогресивних чи навпаки, йшли міста другого порядку якби не війна, для того щоб після її закінчення можна було б повернутись до довоєнного плану розвитку міста, або навпаки, кардинально його міняти враховуючи сучасні реалії.

Таблиця 2.1 Переважаючий напрямок інвестицій у містах другого порядку України

№	Місто	Підприємства галузей економіки в місті, які зазнавали та зазнають найбільших інвестицій	Підприємства галузей економіки в місті, які починають зазнавати перспективних інвестицій задля свого розвитку
1	Кам'янець-Подільський	Туризм, лісове та сільське господарство, харчова, металургійна промисловість. Транспорт та логістика.	Підприємства відновлюваних джерел енергії (сонячні та вітрові електростанції), сфера послуг, ІТ
2	Мукачево	Туризм, хімічна та харчова промисловість	Інформаційні технології, логістика, сфера послуг
3	Конотоп	Харчова промисловість, сільське господарство.	Інформаційні технології та виробництво електроніки, сфера послуг, ІТ
4	Умань	Харчова промисловість, високотехнологічне виробництво.	Хімічна промисловість, фармацевтика, сфера послуг
5	Олександрія	Харчова промисловість, меблева, сільське	Переробка відходів, сфера послуг

		господарство	
6	Дрогобич	Меблева, лісова, металургія	Туризм, логістика, сфера послуг
7	Бердичів	Харчова промисловість, електротехнологічне виробництво.	Сфера послуг, малий та середній бізнес
8	Шостка	Логістика, виготовлення та продаж побутової техніки та електроніки, енергетичного обладнання та енергозбереження. Харчова промисловість	Сфера послуг, інформаційні технології, ІТ
9	Ізмаїл	Логістика, харчова промисловість, меблева.	Сфера послуг, малий та середній бізнес
10	Новомосковськ	Металургія, хімічна промисловість, сільське господарство	Сфера послуг, металургія, харчова промисловість.
11	Ковель	Логістика, харчова, меблева промисловість	Сфера послуг, малий та середній бізнес
12	Ніжин	Харчова, машинобудівна, легка промисловості.	Транспорт, сфера послуг
13	Сміла	Харчова, машинобудівна, металургійна	Сфера послуг, інформаційні технології.
14	Калуш	Хімічна, машинобудівна, електротехнічна	Сфера послуг, меблева промисловість, високотехнологічне виробництво
15	Червоноград	Хімічна, меблева, машинобудування, харчова, будівництво.	Ресторанний бізнес, туризм, ІТ
16	Первомайськ	Металургійна, хімічна, харчова.	Електротехнічна, меблева, сфера послуг, ІТ
17	Бориспіль	Авіаційна промисловість, електротехнічна, електронна, харчова.	Авіаційна, транспортна логістика, ІТ, сфера послуг.
18	Коростень	Харчова, легка промисловості, машинобудування та будівництво.	Транспорт та логістика, сфера послуг, ІТ
19	Коломия	Харчова, меблева, лісова промисловості.	Туризм, сфера послуг, логістика.
20	Ірпінь	Енергетика, хімічна, легка, харчова. Транспорт та логістика, будівництво, машинобудування.	ІТ сфера, сфера послуг, туризм
21	Стрий	Енергетика, харчова промисловість.	ІТ сфера, виробництво біопалива, вітроелектроенергетика, туризм
22	Чорноморськ	Машинобудування,	Сфера послуг, транспорт та

		металургія, харчова промисловість	логістика
23	Звягель	Машинобудування, сільське господарство	Туризм, інформаційні технології
24	Лозова	Легка, меблева промисловості.	Транспорт, сфера послуг, електроніка, інформаційні технології
25	Прилуки	Енергетика, машинобудування, харчова промисловість	Сільське господарство, туризм, сфера послуг
26	Нововолинськ	Хімічна, меблева промисловості	Утилізація та переробка відходів, ІТ сфера, електротехнічна промисловість
27	Горішні Плавні	Харчова та добувна промисловості	Металургійна, енергетична промисловості. Туризм, логістика, сфера послуг

Проаналізувавши зібрану нами інформацію можна зробити наступні висновки: міста другого порядку в Україні наразі є малопопулярними серед великих інвесторів, особливо серед міжнародних. Причин для цього може бути дуже багато, але основні з них – це недовіра цим містам і їх представникам у раціональному та ефективному управлінні та кооперуванню бізнесу з владою, малопривабливі та неперспективні можливості для стрімкого розвитку. Так, наприклад, у більшості міст другого порядку основна увага інвестицій припадає на далеко не прогресивні галузі економіки, просто з метою підтримання економічної планки та надання робочих місць. Без цього ці міста перейдуть в режим стагнації, якщо вже там не перебувають.

Проте, в останні роки хочеться відзначити позитивну тенденцію щодо зміни курсу розвитку більшості міст і, як результат, зміни їх економіко-просторового розвитку. Зараз місцеві інвестиції починають вкладатись в нові галузі економіки в тих містах, які мають для цього умови, а саме в сферу послуг, фінанси, логістику, енергетику, ІТ-сферу тощо.

Ми проаналізували та дійшли до висновку, що великим рушієм щодо привабливості та надходження інвестицій у міста другого порядку є їх географічне положення та умови їх розвитку які історично склались так чи інакше. Тому не дивно, що такі міста як Мукачево, Кам'янець-Подільський,

Чорноморськ, Коломия, активно отримували інвестиції для розвитку туризму та готельно-ресторанного бізнесу. Туристи приносили цим містам значні прибутки, що є перспективним у їх подальшій господарській спеціалізації.

Також не можна не відзначити вплив великих міст України на розвиток та інвестиційну привабливість міст другого порядку. Яскравий приклад – Бориспіль та Ірпінь. Зараз ці міста активно залучаються до різноманітних інвестиційних програм пов'язаних з логістикою, сферою послуг, ІТ-сферою, сферою фінансів, тощо. Економіко-просторові трансформації у цих містах уже давно характеризуються динамікою схожих процесів у великих містах України. Вторинний сектор економіки тут поступово перетворюється на третинний, інтенсивно змінюється міський простір, все більша увага приділяється новітнім та прогресуючим галузям економіки, що призводить до просторових трансформацій їх міського середовища.

РОЗДІЛ 3. ЧИННИКИ ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВИХ ЗМІН У МІСТАХ ДРУГОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНИ

3.1. Динаміка економічних показників міст другого порядку в Україні, їх вплив на просторові зміни.

Для аналізу, демонстрації та візуалізації основних процесів у економіко-просторових трансформаціях в досліджуваних нами містах ми зосредилим увагу на наступних економічних показниках.

Господарська спеціалізація. Це один з найважливіших показників, який напряду впливає на специфіку економіко-просторових змін у досліджуваних містах. Так, саме для невеликих міст немає великої різноманітності у виборі шляху для свого економічного розвитку. Кожне місто шукає ті можливості та використовує ті ресурси, якими володіє, або якими може управляти найкраще. Розуміння цього дає нам можливість проаналізувати та спрогнозувати майбутні зміни, або навпаки продовження тенденції у трансформаційних змінах просторових процесів.

- Кількість підприємств різних форм власності та видів економічної діяльності. Цей показник також є дуже показовим у аналізі економіко-просторових трансформацій у досліджуваних нами містах, адже без розуміння тенденцій та напрямків економічного розвитку міста ми не можемо вдало проаналізувати його просторові зміни, як вертикальні так і горизонтальні.

- Формування бюджетів (основні шляхи надходження). В умовах децентралізації та економічної кризи в країні важливо розуміти, що всі міста зараз розраховують практично тільки на себе і самостійно планують коли, як і на що витратити кошти, якими шляхами розвиватись і на яких проблемах робити акцент. Аналіз формування місцевих бюджетів дасть нам змогу проаналізувати та визначити перспективність, стрімкість та вплив на економіко-просторові трансформації у містах другого порядку.

Також, для повноти даного дослідження ми вирішили дослідити непрямі індикатори впливу на економіко-просторові трансформації у містах другого порядку, які можуть демонструвати нам привабливість міста з точки зору великого бізнесу та вказують на ділову активність у місті. Такими індикаторами у нашому випадку стали показники кількості відділень Нової пошти та Rozetka в місті, кількість головних офісів з топ-200 великих українських компаній.

Для початку проаналізуємо таблицю 3.1. Тут за даними Державної служби статистики України, інтернет-ресурсів міських громад, веб-сайтів місцевих органів влади, які займаються економічним розвитком міста або підприємництвом, а також веб-сайтів місцевих громадських організацій та журналістських ресурсів, які відслідковують бюджетні питання міста ми висвітлили основні економічні показники які безпосередньо впливають на економіко-просторові трансформації у наших містах.

Таблиця 3.1 Економічні показники, що впливають на просторові трансформації у містах другого порядку України

№	Місто	Господарська спеціалізація	Кількість підприємств різних форм власності та видів економічної діяльності, які були офіційно зареєстровані за період 2010 -2022 року	Формування бюджетів (основні шляхи надходження)
1	Кам'янець-Подільський	Туризм, виробництво металевих виробів, текстилю, взуття. Сільське господарство, торгівля та послуги.	4400	Податки та збори, що сплачуються платниками податків на території міста; Кошти від продажу майна місцевого значення; надходження від бюджету області; Дотації з державного бюджету; Надходження від власних підприємств, що знаходяться у власності міста;

2	Мукачєво	Виробництво меблів, будівельних матеріалів, деревообробна галузь, легка промисловість, вирощування винограду, овочів та фруктів, туризм	2850	Податок на доходи фізичних осіб, який сплачується мешканцями міста. Податок на прибуток підприємств, які зареєстровані в місті. Податок на нерухоме майно, який сплачується власниками нерухомості в місті. Податок на землю, який сплачується власниками земельних ділянок в місті. Інші доходи, такі як штрафи, плата за надання послуг, а також дотації від державного та обласного бюджетів.
3	Конотоп	Машинобудівна галузь, виробництво будівельних матеріалів, продуктів харчування, хімічної та легкої промисловості.	2620	Податки та збори, які сплачуються місцевими підприємствами та жителями міста; Дотації та субвенції з державного та обласного бюджетів; Доходи від майнових прав та майна міста;
4	Умань	Зберігання та переробка зернових, вирощування овочів, фруктів та ягід. виробництво будівельних матеріалів, меблів, хімічної та легкої промисловості. Туризм.	2400	Формується на основі коштів, які надходять від платежів місцевих підприємств, підприємців та фізичних осіб у вигляді податків, зборів та інших платежів. Також до складу місцевого бюджету включаються дотації з державного бюджету та кошти міжнародної допомоги.
5	Олександрія	Вирощування зернових, овочів та фруктів. Виробництво будівельних матеріалів, меблів, легкої та хімічної промисловості. У місті також розміщені логістичні компанії та склади, що відіграють важливу роль у розвитку транспортної логістики. Туризм	2120	Основними джерелами доходів місцевого бюджету є податки та збори, дотації з державного бюджету, доходи від розміщення місцевих цільових фондів

6	Дрогобич	Нафтова та газова промисловість, легка промисловість, транспортна логістика та культурний туризм.	2850	Податки та збори, що сплачуються місцевими Підприємствами, організаціями та населенням; кошти, що надходять від власників земельних ділянок, в тому числі орендної плати; Дотації та субвенції з державного бюджету; Доходи від продажу майна міської власності та земельних ділянок.
7	Бердичів	Харчова промисловість, транспортна логістика, легка промисловість	1650	Податки та збори: податок на доходи фізичних осіб; податок на прибуток підприємств; податок на нерухоме майно; податок на землю; платежі за користування комунальним майном; інші податки та збори. Дотації з державного та обласного бюджетів. Кредитні ресурси та інші джерела фінансування.
8	Шостка	Машинобудування, а саме сільськогосподарська техніка, будівельні матеріали, газові обладнання та інші машинобудівні вироби. Легка та харчова промисловості.	1350	Податок на доходи фізичних осіб; Податок на майно фізичних осіб; Податок на землю; Відрахування від податку на прибуток підприємств; Плата за землю; Інші доходи (в тому числі міжбюджетні трансферти).
9	Ізмаїл	Вирощування зернових, овочів, фруктів, ягід та інших культур, транспортна логістика, легка та харчові промисловості	1060	Основними джерелами формування бюджету міста Ізмаїл є податки та збори, передбачені податковим законодавством України, місцеві податки та збори, дотації з державного та обласного бюджетів, а також надходження від реалізації майна, наявного в муніципальній власності.
10	Новомосковськ	Вугільна, металургійна, хімічна та машинобудівна	2080	місцеві податки та збори (зокрема, податок на нерухоме майно, збір на розвиток місцевої

		промисловості.		інфраструктури, плата за землю тощо); трансферти з державного бюджету (у вигляді дотацій, субвенцій, спеціальних трансфертів); власні доходи міського бюджету (у вигляді доходів від продажу майна, послуг, надання земельних ділянок у користування тощо).
1	Ковель	Виробництво та обробка деревини, меблеве виробництво, текстильне та харчове виробництво.	2250	Основними джерелами формування бюджету міста є податкові надходження, трансферти з державного та місцевих бюджетів, доходи від реалізації майна та нерухомості, а також інші доходи. Податкові надходження включають податки на доходи фізичних осіб та юридичних осіб, податок на нерухоме майно, земельний податок, податок на додану вартість, акцизний збір та інші.
12	Ніжин	Харчова та легка промисловість, а також виробництво будівельних матеріалів, меблів та металевих виробів.	1940	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачуються заробітчанами та підприємствами міста; Податок на прибуток підприємств; Місцеві податки, зокрема земельний та майновий податки; Трансферти від державного бюджету; Інші надходження, такі як плата за послуги комунальних підприємств, збори за рекламу тощо.
13	Сміла	Хімічна та енергетична промисловості.	1290	Податки, збори та інші обов'язкові платежі, сплачені підприємствами та фізичними особами, що займаються підприємницькою діяльністю на території міста. Дотації та субвенції з державного бюджету та місцевих бюджетів. Прибуток від реалізації майна місцевого бюджету.

				Інші надходження, такі як доходи від оренди майна, продажу земельних ділянок, штрафні санкції, пожертвування тощо.
14	Калуш	Хімічною та нафтопереробна промисловість, також виробництво будівельних матеріалів та харчових продуктів.	1300	Податок на прибуток підприємств; Податок на нерухомість; Податок на землю; Податок на рекламу; Плата за землю; комунальні послуги; інші доходи (наприклад, надходження від продажу майна міської власності, штрафні санкції тощо).
15	Червоноград	Текстильна, харчова та лісова галузі, а також виробництво меблів та будівельних матеріалів.	1715	Податки та збори з населення та підприємств; дотації з державного та обласного бюджетів; доходи від місцевих підприємств та установ, які знаходяться в місті; інші джерела доходів, такі як штрафні санкції та інші платежі.
16	Первомайськ	Виробництво будівельних матеріалів, харчових продуктів та текстилю.	4550	Податки: міський бюджет отримує доходи від різних видів податків, таких як податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на нерухомість та інші. Неподаткові доходи: це доходи від різних джерел, які не пов'язані з оподаткуванням, наприклад, доходи від оренди міської власності, плати за надані послуги, пожертвування та інші. Трансферти від більш високого рівня уряду: міський бюджет отримує трансферти від державного бюджету та регіональних бюджетів для реалізації різних проектів та програм.
17	Бориспіль	Логістика та транспортні послуги, а також	4390	Формується на основі коштів, які надходять від платежів місцевих підприємств,

		виробництво меблів, будівельних матеріалів та харчових продуктів.		підприємців та фізичних осіб у вигляді податків, зборів та інших платежів. Також до складу місцевого бюджету включаються дотації з державного бюджету та кошти міжнародної допомоги.
18	Коростень	Виробництво металевих виробів, меблів та будівельних матеріалів.	2060	Податки та збори, які сплачують фізичні та юридичні особи; трансферти з державного та обласного бюджетів; доходи від реалізації майна та майнових прав місцевої ради; прибуток комунальних підприємств та організацій, що перебувають у власності міста
19	Коломия	Виробництво керамічних виробів, меблів та текстилю, а також туризм.	3060	Податки: міський бюджет отримує дохід від різних видів податків, таких як податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на нерухомість та землю та інші. Єдиний соціальний внесок: міський бюджет може отримувати дохід від соціального внеску, який сплачується заробітцями підприємств та організацій. Штрафні санкції: міський бюджет отримує дохід від штрафів та інших санкцій, які накладаються за порушення місцевих правил та норм.
20	Ірпінь	Виробництво меблів, будівельних матеріалів та харчових продуктів.	6220	Податки: міський бюджет отримує дохід від різних видів податків, таких як податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на нерухомість та землю та інші. Місцеві збори: міський бюджет отримує дохід від зборів за надання комунальних послуг, плата за користування міським майном та землею, плата за рекламні конструкції та інші місцеві збори.

				Дотації з державного та обласного бюджетів: міський бюджет отримує додаткові кошти від державного та обласного бюджетів у вигляді дотацій на здійснення різних програм та проєктів.
21	Стрий	Спеціалізація міста пов'язана з туризмом, харчовою та лісопромисловою галузями, а також з виробництвом меблів та будівельних матеріалів.	2450	Податки: до складу доходів міського бюджету входять податки на доходи фізичних та юридичних осіб, земельний податок, податок на нерухомість тощо. Трансферти з державного бюджету: міський бюджет отримує кошти з державного бюджету у формі пайових податків, а також спрямовує на свої потреби кошти, виділені з державного бюджету на соціальні програми та інші цілі. Платежі за комунальні послуги: міський бюджет отримує кошти від населення та підприємств за споживання комунальних послуг (електроенергія, водопостачання, вивіз сміття тощо).
22	Чорноморськ	Туризм, харчова промисловість	3500	Бюджет міста Чорноморськ складається з різних джерел надходжень, зокрема з податків на доходи фізичних та юридичних осіб, земельного податку, податку на нерухомість та інших податків. Також до складу доходів бюджету входять кошти, що надходять у вигляді трансфертів з державного бюджету, а також кошти від платежів за комунальні послуги.
23	Звягель	Легка промисловість та сільське господарство	460	Основними джерелами доходів місцевого бюджету є податки та збори, дотації з державного бюджету, доходи від розміщення місцевих цільових фондів
24	Лозова	Машинобудування, зокрема	2120	Основними джерелами доходів місцевого бюджету є

		виробництво залізничних вагонів, а також харчова промисловість та виробництво будівельних матеріалів.		податки та збори, дотації з державного бюджету, доходи від розміщення місцевих цільових фондів
25	Прилуки	Харчова промисловість, зокрема виробництво цукру та алкогольних напоїв, а також легка промисловість, зокрема виробництво текстилю та взуття.	1560	Бюджет міста Прилуки формується з різних джерел надходжень. Основним джерелом надходжень є податки на доходи фізичних та юридичних осіб, земельний податок, податок на нерухомість, а також інші податки. До складу доходів бюджету також входять кошти, що надходять у вигляді трансфертів з державного бюджету
26	Нововолинськ	Вугільна промисловість, зокрема видобуток вугілля та виробництво вугільних палив.	1600	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачуються заробітчанами та підприємствами міста; Податок на прибуток підприємств; Місцеві податки, зокрема земельний та майновий податки; Трансферти від державного бюджету; Інші надходження, такі як плата за послуги комунальних підприємств, збори за рекламу тощо.
27	Горішні Плавні	Переробка залізної руди, легка, харчова промисловості	1505	Місцеві податки та збори (зокрема, податок на нерухоме майно, збір на розвиток місцевої інфраструктури, плата за землю тощо); трансферти з державного бюджету (у вигляді дотацій, субвенцій, спеціальних трансфертів); власні доходи міського бюджету (у вигляді доходів від продажу майна, послуг, надання земельних ділянок у користування тощо).

Аналізуючи таблицю 3.1 та доповнюючи її аналізом таблиці 2.1, можна виділити основні характерні особливості, що притаманні для економіко-просторових трансформацій у тих чи інших містах. В залежності від цього, за допомогою методів рангів нами було виділено 4 групи міст:

1. *Міста, які найбільш схильні до економіко-просторових трансформацій* завдяки наявному ресурсному потенціалу, ефективній дії міського бюджету, впливу навколишнього середовища та інвестиційній привабливості. До таких міст ми віднесли Бориспіль, Ірпінь та Кам'янець-Подільський. Ці міста поступово зазнають значних змін, відбувається постійна забудова та модернізація уже наявних об'єктів економіки для ефективнішого та прогресуючого використання. Так, для прикладу у місті Борисполі до війни, активно розвивалась інфраструктура для туризму та бізнесу, зокрема, будувались нові готелі, торгові центри та офісні будинки. Також відбувається зміна споживацьких звичок населення, що стимулює розвиток ресторанного та культурного життя. Одним з найбільших проектів зміни міського середовища в Борисполі є реконструкція центральної площі міста, що передбачає створення сучасної пішохідної зони з архітектурними композиціями та зонами відпочинку.

Одна з головних причин, чому ці міста були віднесені до першої групи найбільш швидкозростаючих та трансформаційно потенційних міст – це їх абсолютна незалежність від якогось одного фактору впливу. Тобто ці міста можуть ефективно розвиватись у різноманітних напрямках, роблячи свій акцент чи то на туризм чи то на бізнес, або рівномірно розвиватись у всіх напрямках, що безумовно ще більше впливатиме на економіко-просторові трансформації. Навіть наявність в цих містах найбільшої кількості офіційно зареєстрованих підприємств свідчить про їх привабливість та престиж на фоні інших міст другого порядку, і це безумовно в найближчому майбутньому сприятиме переходу цих міст до категорії міст першого порядку, які не будуть

нічим поступатись іншим великим містам не тільки свого регіону, а й країни в цілому.

2. *Міста з високим потенціалом економіко-просторових трансформацій.* До цієї групи міст ми віднесли такі міста як Мукачево, Чорноморськ, Коломия, Дрогобич, Конотоп, Умань, Первомайськ, Стрий. Аналізуючи зібрану нами інформацію та спостерігаючи за ситуацією у цих містах можна зробити висновки, що ці міста активно розвиваються та зазнають вагомих економіко-просторових трансформацій. Цим містам «повезло» дещо менше ніж містам з першої групи, оскільки вони не мають такого впливу навколишніх економічних центрів та великого різноманіття в економічних та соціальних потугах, проте для цих міст є характерним стрімкий розвиток одного або двох напрямків економіки, що призводить до адаптації, модернізації та зміни простору під ці умови. Так, для прикладу, завдяки значному туристичному потенціалу у місті Мукачево відбувається зміна інфраструктури, зокрема, будуються нові дороги, тротуари, велодоріжки, парки, сквери та спортивні майданчики. Особливої уваги заслуговує проєкт реконструкції Мукачівського замку, який передбачає створення сучасного культурно-мистецького центру з виставковими залами, концертними зали та майданчиками для проведення культурних заходів та фестивалів. Також, для прикладу, у місті Чорноморськ, де туризм є також головною складовою розвитку, втілюється в життя реконструкція декількох частин міста. Проєкт передбачає створення пішохідної зони з багатофункціональними майданчиками, скверами та зонами відпочинку. Також планується реконструкція головного пляжу, створення нових парків, скверів та інфраструктури для велосипедистів. Особливої уваги заслуговує проєкт створення набережної на березі моря, який буде обладнаний зонами відпочинку, розваг та спорту. На набережній планується створення променаду, де можна буде гуляти, розслаблятися та насолоджуватися красою Чорного моря. Помітну роль в зміні міського середовища відіграють також проєкти з удосконалення інфраструктури міста, такі як будівництво нових

доріг, пішохідних переходів, тротуарів та парковок. У місті також розробляється програма з екологічного управління та зменшення викидів в атмосферу.

На нашу думку, при вдалих та ефективних інвестиціях, та при підтримці місцевих громад ці міста мають всі шанси та умови для стрімкого перетворення в потужні економічні одиниці нашої країни.

3. *Міста з середнім потенціалом до прогресивних та ефективних економіко-просторових трансформацій.* До цієї групи ми віднесли такі міста як: Олександрію, Бердичів, Новомосковськ, Ковель, Ніжин, Червоноград, Лозова. Характерними особливостями у цих містах є вже тривалий час домінація одного-двох напрямків економічного розвитку, що в результаті приводить до певної застарілості та втрати актуальності і ролей у поділі праці країни і навіть свого регіону. Зрозуміло, що для таких міст – це найочевидніший та найпростіший варіант утримання економічної планки, проте зазвичай економіко-міське середовище в таких містах підлаштовується більше під уже наявні та працюючі елементи економічного функціонування та не шукає якихось нових, прогресивних, перспективних і необхідніших для себе шляхів розвитку. Зрозуміло, що як і у всіх інших містах країни, в цих містах поступово розвивається малий та середній бізнес, що сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню доходів населення. Наприклад, за останні довоєнні роки в Бердичеві спостерігалось збільшення кількості нових інвестиційних проектів та підприємств, що призвело до збільшення обсягів виробництва та створення нових робочих місць. Також відбувався розвиток туристичного сектору, зокрема, відкривались нові готелі та ресторани.

Але якщо ми хочемо говорити про значні економіко-просторові трансформації, то для цих міст ситуація дуже неоднозначна і потребує залучення різноманітних інвестицій та збільшення рівня розвитку та рівня життя в цих містах та в їх регіонах. Особливо гостро ця проблема реалізовує та демонструє себе під час війни в країні, коли ті інвестиції які потрапляли в

ці міста значно знизились і тепер містам приходится існувати та розвиватись за рахунок власного бюджету.

4. *Міста, які наразі є малоперспективними щодо суттєвих економіко-просторових трансформацій.* До цієї групи ми віднесли всі інші з досліджуваних нами міст. Зрозуміло, що ці міста в основному мало впливають на розвиток нашої країни і у кращому випадку зосереджені на власному розвитку та розвитку своїх регіонів. Вже тривалий час у цих містах суттєво не змінюється їх економічний пріоритет та їхня спеціалізація. Більшою мірою говорити про якісь значущі економіко-просторові трансформації тут не приходится. Економіка та розвиток цих міст без впливу обласних центрів та якихось зовнішніх інвестицій знаходиться на межі стагнації, вони є малопривабливими для інвесторів. Проте процес децентралізації з часом може і має ефективно повпливати на такі міста і дати їм поштовх до правильних та потрібних економічних процесів, що має вплинути на переорієнтацію та вагомість економіко-просторових трансформацій у цих містах.

Також ми вирішили проаналізувати ділову активність та інвестиційну привабливість у містах другого порядку України, які мають значний вплив на розвиток міст та їхнє економічне, соціальне та культурне середовище, що в результаті призводить до певних економіко-просторових трансформацій. Один з прикладів, коли ділова активність сприяла розвитку інноваційного середовища в місті та привела до значних просторових трансформацій, це Кремнієва долина в США. Спочатку ця область була звичайним районом з фермами та виноградниками. Але з появою перших технологічних стартапів, цей район став привабливим для інших підприємств, що працюють у сфері інформаційних технологій. Сьогодні Кремнієва долина вважається однією з найбільших технологічних інноваційних центрів у світі, де базуються такі компанії, як Google, Apple, Facebook, Intel та інші.

Для аналізу розглянемо таблицю 3.2, де за даними інтернет джерел, веб-сайтів та видання Forbes Ukraine та Інтерфакс-Україна, офіційних сайтів Нової пошти та Rozetka ми зібрали інформацію щодо таких показників, які

допоможуть виявити рівень ділової активності, економічну та інвестиційну привабливість та провести певні висновки, а саме: кількість відділень нової пошти, кількість пунктів видачі розетки, кількість головних офісів топ-200 великих Українських компаній [22, 23].

Таблиця 3.2. Показники ділової активності та інвестиційної привабливості міст другого порядку України.

№	Місто	Кількість відділень Нової пошти	Кількість пунктів видачі Rozetka	Кількість головних офісів топ-200 великих Українських компаній (за даними Forbes Ukraine на 2021 рік за обігом)
1	Кам'янець-Подільський	18	1	0
2	Мукачево	8	1	2
3	Конотоп	8	1	0
4	Умань	11	1	0
5	Олександрія	6	1	0
6	Дрогобич	5	2	0
7	Бердичів	5	1	0
8	Шостка	6	1	0
9	Ізмаїл	3	1	0
10	Новомосковськ	6	1	0
11	Ковель	5	0	0
12	Ніжин	6	1	0
13	Сміла	6	1	0
14	Калуш	6	1	0
15	Червоноград	6	1	0
16	Первомайськ	6	0	0
17	Бориспіль	12	2	3
18	Коростень	6	1	0
19	Коломия	6	1	0
20	Ірпінь	9	5	2
21	Стрий	5	1	0
22	Чорноморськ	5	1	2
23	Звягель	1	1	0
24	Лозова	5	0	0
25	Прилуки	6	1	0
26	Нововолинськ	3	1	0
27	Горішні Плавні	5	2	0

За даними таблиці 3.2 можна побачити, що міста мають різну кількість відділень Нової Пошти, яка вказує безпосередньо на рівень розвитку логістичної інфраструктури в цих містах.

Число головних офісів топ-200 великих українських компаній в містах другого порядку є досить низьким. Це вказує на те, що компанії, які входять до цього переліку, не мають значної присутності в зазначених містах, і самі міста поки не є привабливими для базування великого бізнесу.

За загальною кількістю відділень Нової Пошти виділяються Кам'янець-Подільський, Бердичів та Бориспіль, у яких розміщено відповідно 18, 12 та 12 відділень. Це вказує на відносно високий розвиток ділової активності та бізнесу. З іншого боку, в містах Ковель та Нововолинськ всього 5 відділень, що може бути пов'язане як з меншою кількістю населення в цих містах, так і з відсутністю необхідності та рівнем розвитку ділової активності.

За кількістю пунктів видачі Rozetka лідирують Ірпінь та Горішні Плавні з 5 та 2 пунктами відповідно. Варто відзначити, що в Ірпені є значна кількість головних офісів топ-200 великих українських компаній, що вказує на високий рівень розвитку бізнесу в цьому місті.

Багато міст мають тільки по одному пункту видачі Rozetka та жодного головного офісу топ-200 великих українських компаній. Це свідчить про низький рівень присутності великих бізнесів у цих містах, що може впливати на економічний розвиток регіонів та інтенсивності економіко-просторових трансформацій.

Кам'янець-Подільський має найбільшу кількість відділень Нової Пошти серед вказаних міст, що може бути пов'язано з його географічним положенням - це великий регіональний центр на заході України який активно розвивається.

Бориспіль має третю позицію за кількістю головних офісів серед досліджуваних міст, що пов'язане з його розташуванням недалеко від столиці та міжнародного аеропорту.

Загалом, як ми бачимо з даних таблиці 3.2, кількісний показник досліджуваних нами складових важко пропорційно ототожнити до величини

міста та кількості населення в ньому. Все залежить від економічного та ділового попиту в цих містах. Зрозуміло, що в тому місті яке активно розвивається та трансформується буде збільшуватись економічний попит, інвестиційна привабливість, рівень ділової активності, темпи економіко-просторових трансформацій і найголовніше – рівень та орієнтація розвитку міського середовища.

3.2. Вплив ЕГП на економіко-просторові трансформації у містах другого порядку України

Сама назва «міста другого порядку» говорить нам про те, що мова іде зазвичай про ті населені пункти, які в більшості випадків відіграють другорядні ролі в економічному, соціальному, культурному житті країни та своїх регіонів.

Процеси економіко-просторових трансформацій у містах безпосередньо залежить від темпів та шляхів розвитку того чи іншого міста, а останні в свою чергу залежить, як ми вияснили, від багатьох факторів. Враховуючи результати нашого дослідження, ми визначили, що для міст другого порядку України найважливіший такий фактор – економіко-географічне положення міста.

Під ЕГП міста другого порядку України ми розуміємо географічне розташування міста, яке впливає на економічний потенціал та розвиток цього міста. Економіко-географічне положення включає в себе географічну прив'язку до ринків збуту, ресурсів, транспортних вузлів, місць науково-технічного та культурного розвитку тощо. Наприклад, місто, яке знаходиться на березі моря або річки, має доступ до водного транспорту, що сприяє розвитку зовнішньої торгівлі та розвитку портних інфраструктур. Міста, які знаходяться біля міжнародних кордонів, мають потенціал для розвитку міжнародної торгівлі та транспортно-логістичних послуг.

Географічне положення має значний вплив на економічні перебудови у містах другого порядку України. Міста, які розташовані на південному заході України, мають більш сприятливі умови для розвитку сільського господарства, тому економіка цих міст може бути пов'язана з сільськогосподарською виробництвом. Наприклад, місто Ізмаїл розташоване в південній зоні України і має багату сільськогосподарську область навколо себе. Тому тут можливий розвиток аграрної галузі, зокрема зернових, овочів, фруктів, а також виноградарства та тваринництва.

Міста, що розташовані на заході України, можуть бути пов'язані з промисловістю, туризмом та розвитком інновацій. Наприклад, місто Мукачєво має багату історію та культурну спадщину, тому тут можливий розвиток туризму та готельно-ресторанної галузі. Крім того, Мукачєво є одним з центрів високих технологій у своєму регіоні, тому тут можливий розвиток ІТ-сфери та інших інноваційних галузей.

Географічне положення також впливає на доступність ресурсів, таких як енергія, вода та інші матеріали.

Проте найголовніший фактор ЕГП для міст другого порядку України, який несе прямий вплив на процес та спрямованість економіко-просторових трансформацій – це положення міста відносно основних центрів, лідерів економічного, культурного, фінансового, соціального життя країни (Київ, Дніпро, Одеса, Львів тощо) І справді, враховуючи досліджену нами ситуацію по темпам та процесам економіко-просторових трансформацій ми створили картосхему 3.1. На якій ми нанесли навколо великих міст України, центрів економічно-соціального, культурного, технологічного функціонування круги радіусом в середньому 70-80 км (саме така відстань в середньому може долатись менше ніж за 1 годину, що можна вважати як зоною комфортної транспортної доступності та зоною, в середньому, найбільшого впливу великого міста на інше якщо пропорційно враховувати чисельність міст та відстань між ними.

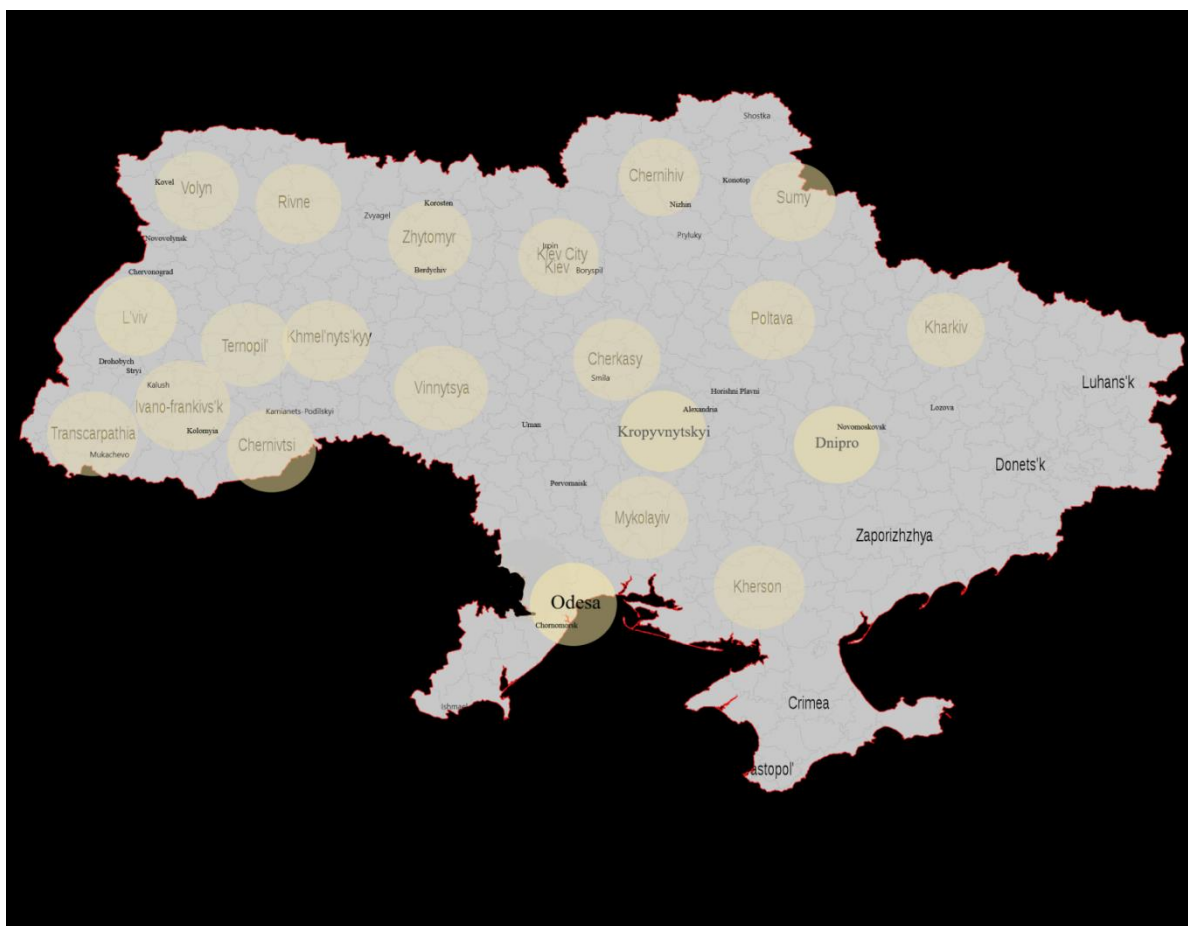

Рис. 3.1. Вплив центрів економічного життя та великих міст України на міста другого порядку

Аналізуючи рис. 3.1 та взявши результати нашого аналізу переважаючих інвестиційних напрямків, показників економічної, ділової діяльності в наших містах ми можемо провести певні паралелі та зробити наступні висновки:

Економіко-просторові трансформації у містах другого порядку напряду залежать від їх ЕГП. Чим більше економічно розвинене місто знаходиться поруч тим більше воно впливає та дає поштовх до перебудов та змін в інших містах свого регіону, а також сприяє розвитку та підтримці для функціонування міста. В цьому випадку міста другого порядку – найідеальніше місце для такого «втручання». Яскравий приклад Бориспіль та Ірпінь на яких Київ впливає надзвичайно сильно, і в основному такий стрімкий розвиток цих міст спричинений наявністю поруч столиці країни.

Аналізуючи рис. 3.1 ми бачимо, що визначені раніше нами міста як найбільш та найменш схильні та в яких найінтенсивніше відбуваються ті чи інші економічні зміни міського середовища, знаходяться у зоні впливу різноманітного рівня розвитку міст. Не дивно що ті міста, які були віднесені до 1-2 групи знаходяться або під впливом потужних центрів або між великою кількістю інших розвинених міст, обласних центрів тощо. А ті міста, які потрапили в 4 групу, навпаки, розташовані переважно поодинокі та не мають тісних економіко-транспортних зв'язків з іншими великими містами.

Це все означає, що зона впливу одного великого міста на інше, менше, дуже часто визначена через різноманітні галузі економіки, які можуть бути пов'язані з певними регіонами. Наприклад, якщо одне місто має високорозвинену виробничу базу, то це може привести до збільшення обсягів торгівлі та перевезень товарів між містами. Також, якщо в одному місті є висококваліфіковані спеціалісти або дослідницькі центри, то це може призвести до залучення нових інвестицій та розвитку технологічних інновацій у сусідніх містах.

РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ ВІЙНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК МІСТ ДРУГОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНИ

4.1. Війна як фактор впливу на розвиток міст другого порядку.

В сучасних реаліях життя України та українців зіштовхнулось з неймовірними викликами та загрозами. Війна росії проти нашої держави також, безумовно, сильно вплинула на розвиток та існування великої кількості міст нашої країни. Кожне місто країни відчуло цей вплив, незважаючи де географічно воно знаходиться і чим займалось до цього. У цьому розділі ми хочемо показати та дослідити як війна впливає на просторовий розвиток міст другого порядку України та економіко-просторові трансформації в них.

Для початку потрібно розуміти, що війна може впливати на міста другого порядку по-різному, в першу чергу це залежить від географічного позиціонування зони бойових дій, окупації, наближеності до ворога і багато інших факторів. Зрозуміло, що такі міста як Бахмут повністю стерті з лиця землі через бойові дії в ньому і зараз мова про його розвиток іти не може. А такі міста як Енергодар, Лисичанськ та багато інших знаходяться під окупацією, і ми об'єктивно не можемо дослідити все, що там відбувається. В основному ці міста сильно зупинились у розвитку, перебувають в умовах стагнації та деградації, знову ж таки через політичну ситуацію у своїх регіонах, вони практично не отримують інвестицій та характеризуються низкою соціальних, економічних та інших проблем. В той час у містах другого порядку центральних та західних регіонів України ситуація відносно краща, та, як би це не звучало, завдяки війні отримали певні можливості.

Справа в тому, що війна призвела до серйозної економічної дестабілізації в Україні. Міста, розташовані в зоні конфлікту або прикордонні райони, зазнають значних економічних втрат. Руйнування інфраструктури, зниження виробництва та збільшення безробіття негативно впливають на розвиток міст і їх економіку. Той бізнес, який встиг та мав можливість

дислокуватись, перемістився в основному в міста центральних регіонів, що привело до розміщення нових промислових підприємств і компаній у цих містах, тобто воєнний конфлікт сприяв збільшенню виробництва та створенню нових робочих місць в цих містах, в той же час зупинив бізнес та виробництво, створив економічну дестабілізацію, руйнування інфраструктури та погіршення інвестиційного клімату в регіонах наближених до лінії фронту.

За інформацією прес-служби Мінекономіки України, за період війни в Україні за урядовою програмою релокації в більш безпечні регіони країни було переміщено 800 підприємств, 623 з яких вже відновили роботу на новому місці. Найбільше підприємств релокувались до Львівської (24%), Закарпатської (14,5%), Чернівецької (9,8%), Івано-Франківської (8,3%), Хмельницької (7,3%), Тернопільської (6,3%) областей. Також достатня кількість підприємств перемістилась і в центральні регіони країни.

Міста другого порядку стали одними з центрів евакуації під час війни. Люди з постраждалих районів шукають притулку у віддалених містах, що приводить до зростання населення, розвитку інфраструктури та соціальних послуг. Але потрібно розуміти, що війна спричинила значну еміграцію населення з країни, відтік цінних кадрів, звільнення та втрату чоловіків призовного віку, тощо. Це все катастрофічно впливає на бізнес та економіку.

У ряді міст другого порядку України призупинились та змінилися стратегії їх розвитку, інвестиції почали спрямовуватись в інше русло. Зрозуміло, що не має сенсу розвивати туризм, якщо твого міста може просто не стати. Тому велика увага міст другого порядку в Україні зараз спрямована на підтримання стабілізації промисловості та економіки нашої країни. Це вносить великі корективи у економіко-просторові трансформації міського середовища практично всіх міст.

Також потрібно розуміти, що війна несе за собою низку економічних та соціальних проблем для міст України. Періодична відсутність електроенергії у більшості регіонів країни, демографічна та економічна криза, відсутність іноземних інвестицій, зменшення ділової активності у містах другого порядку,

це все дуже сповільнює та ускладнює розвиток цих міст, особливо тих які знаходяться недалеко від лінії фронту.

Також після закінчення війни доведеться говорити про перерозподіл ресурсів: війна може призвести до перерозподілу ресурсів у країні. Деякі міста будуть отримувати більше ресурсів та інвестицій для відновлення та розвитку після війни, в той час як інші міста будуть залишатися без належної уваги.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що навіть в умовах раптової війни, міста України змогли економічно вистояти та створити всі умови для підтримання та належного функціонування бізнесу та економіки в державі. Саме вони стали точками опору, підтримки та сили у цій ситуації, що склалась за останній рік. Роль міст другого порядку важко переоцінити, оскільки вони разом з великими містами стали базами для гуманітарної допомоги, місцем релокації бізнесу та економіки, місцем прихистку переселенців, тощо. На жаль, війна суттєво вплинула на економіко-просторові трансформації у містах другого порядку, призупинила перспективні та необхідні шляхи розвитку того чи іншого міста та змусила зосереджувати свою увагу на підтриманні та відновленні економічно-соціального стану регіону та країни в цілому.

4.2. Зміна пріоритетів економіко-просторових трансформацій у містах другого порядку через війну

Війна є серйозним конфліктом, який сильно впливає на усі аспекти суспільного життя, включаючи економічний і просторовий розвиток міст. Міста другого порядку, які зазвичай відіграють важливу роль в регіональному розвитку, зазнають серйозних змін через війну.

Зрозуміло, що найбільшими епіцентрами опору та стабілізації економіки та бізнесу, особливо в умовах війни залишаються великі міста країни. Через більш ніж рік війни, ми можемо спостерігати, що великі міста поступово повертаються до звичного життя, відновлюють та впроваджують нові стратегії

розвитку, продовжують розвиватись та залучити нові інвестиції але з врахуванням сучасних реалій.

В той же час ми можемо глянути на ситуацію в містах другого порядку, які виявились більш чутливі до ситуації що склалась в країні. Війна спричинила поштовх до зміни пріоритетів розвитку таких міст, що призвело до певних економіко-просторових трансформацій:

1. Бази для гуманітарної допомоги: невеликі міста стали базами для надання гуманітарної допомоги в зоні бойових дій. Більшість з них зараз служать як центри збору та розподілу гуманітарної допомоги, забезпечуючи життєво важливі ресурси, такі як їжа, вода, медикаменти та одяг. Зараз ми бачимо як частина міського середовища у містах другого порядку, а саме якісь старі промислові будівлі, почали зазнавати часткової або повної реконструкції задля створення різноманітних гуманітарних, соціально допоміжних, та інших пунктів допомоги, які мають неабиякий вплив на підтримку країни у цій війні.

2. Економічне відновлення: Міста другого порядку будуть відігравати важливу роль у відновленні економіки після війни. Вони поступово стають центрами розвитку підприємництва та приваблюють інвестиції для створення нових робочих місць. Головна їх перевага перед великими містами і те що сприяє такому розвитку - приваблива вартість праці та інші економічні переваги. Так, для прикладу, ми бачимо, як різноманітні підприємства асимілюються у містах другого порядку центральної частини України, через неймовірно вигоду порівняно з великими містами. Це все позитивно впливає на ці невеликі міста, сприяє просторовим змінам, економічним трансформаціям, відкриттям нових підприємств, і найголовніше для них – зростанням нових шляхів збільшення місцевого бюджету.

3. Розвиток регіональної економіки: зараз ми спостерігаємо, як міста другого порядку виступають центрами для розвитку регіональної економіки. Вони стають фокусом для залучення інвестицій та розвитку промисловості, сільського господарства, туризму та інших секторів. Саме розвиток цих міст в умовах війни сприяє розширенню ринків, створенню нових робочих місць і

підтримці економічного зростання в регіоні та в країні в цілому, що є вкрай необхідним в такий час.

4. Не менш важливо складова – це збереження соціальної структури: невеликі міста мають перевагу в тому, що вони часто засновані на сильних спільнотах та місцевих зв'язках. Під час війни, коли суспільство роз'єднується та дислокується, ці міста стали виконувати важливу роль у збереженні соціальної структури. Вони сприяли об'єднанню та координації місцевих громад, забезпечували підтримку та взаємодію між людьми, а також вирішують соціальні проблеми, що виникають під час війни.

Загалом можна прослідкувати певну тенденцію у встановленні ролей міст другого порядку України під час цієї війни, що напряду впливає на економіко-просторові трансформації у цих містах. Зараз ці міста стали важливими центрами виробництва, особливо у сільському господарстві та легкій промисловості. Зараз пріоритет економіки таких міст зосередився на тому щоб виробляти сільськогосподарську продукцію, легкі товари, ремонтні та побутові послуги. Це сприяє забезпеченню місцевої робочої сили заробітною платою, а також збереженню і розвитку виробничого потенціалу країни. Зараз міста другого порядку виконують функцію торгових центрів для навколишніх сіл та менших міст. Вони мають достатній торговельний сектор, ринки та магазини, де місцеві жителі можуть придбати необхідні товари та послуги. Це стимулює місцеву торгівлю та сприяє збереженню економічної активності навіть у складних умовах війни.

Міста другого порядку є важливими центрами, які забезпечують основні послуги населенню під час війни. Вони мають лікарні, школи, дитячі садки, поштові відділення, банки, магазини та інші установи, які задовольняють потреби місцевих жителів. У воєнний час, коли інфраструктура країни може бути пошкоджена або зруйнована, невеликі міста відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до таких послуг, збереженні соціального благополуччя та підтриманні життєвого рівня населення.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи наше дослідження можна з упевненістю сказати, що міста другого порядку є дуже важливою складовою життя нашої країни, особливо під час економічних та політичних криз, війни та інших надзвичайних ситуацій. Розуміння процесів та укладу міського життя таких міст, економіко-просторових трансформацій в них, є важливою складовою економічного та соціального життя регіонів та країни в цілому, особливо в умовах децентралізації.

Економіко-просторові трансформації у містах другого порядку України напряду залежать від різноманітних факторів та чинників, а саме таких як економіко-географічне положення, інвестиційна привабливість, формування міського бюджету, рівень ділової активності, господарської спеціалізації, тощо.

В довоєнний період ми могли спостерігати, як у більшості міст другого порядку, які завдяки зазначеним вище чинникам прогресивно та стрімко розвивались, відбувалась певна переорієнтація економіко-просторових трансформацій, а саме ми дослідили, що завдяки наявним ресурсам, різноманітним інвестиціям, стрімкому розвитку технологій та глобалізації, міське середовище міст другого порядку поступово перетворюється та перебудовується з промислового на постіндустріальне. Велика увага у містах орієнтується на соціальний та культурний фактор. Стрімкий розвиток бізнесу, фінансової справи, сфери послуг, туризму – це ті умови які впливають на економіко-просторові трансформації у містах другого порядку.

Нами було виділено 4 групи міст, які різняться між собою схильністю, рівнем, можливостями, прагненням до стрімких і найголовніше прогресуючих змін міського середовища. Наше дослідження показало, що такі міста як Кам'янець-Подільський, Бориспіль, Ірпінь та декілька інших, завдяки сумарно наявним умовам та ресурсам, є яскравими прикладами

прогресуючих міст, які стрімко розвиваються та є надзвичайно важливими осередками життєздатності регіону та країни.

На жаль, війна росії проти України внесла безліч коректив в життя, розвиток та існування як великих міст так і міст другого порядку. В тих містах які знаходять поза межею бойових дій відбулись певні зміни пріоритетів розвитку, що на пряму впливає на процес економіко-просторових трансформацій. Також такі міста завдяки передислокації сюди бізнесу та економіки з гарячих регіонів, завдяки вигідним умовам, отримали прямий поштовх до просторових трансформацій та чималого економічного прогресу.

Війна показала, що міста другого порядку непотрібно недооцінювати та не акцентувати на них увагу, оскільки їх роль у підтримці країни та людей надзвичайно велика, і після закінчення війни потрібно акцентувати свою увагу саме на розвитку таких невеликих міст і їх економіко-просторових трансформаціях, що вже тривалий час відбувається у високорозвинених країнах західного світу. Створення багатьох точок економічного розвитку приведе в першу чергу до економічної та соціальної стабільності в регіонах, що буде вкрай необхідно нашій країні після перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глезер Едвард. Триумф міста: Як наші найкращі та найрозумніші ідеї врятували американське містобудування. Книги про пінгвінів; Репринтне видання. 368 с.
2. Джекобс Джейн. Життя та смерть великих американських міст: Приклади американського містобудування. Random House, Нью-Йорк, 458 с.
3. Дюркгейм Е. Правила соціологічного методу. Нью-Йорк, 115 с.
4. Елмквіст Т., Андерссон Е., Францескакі Н., МакФірсон Т., Олссон П., Гаффні О., Такеучі К., Фолке К. Стійкість і стійкість до трансформації в міському столітті. Стійкість природи. 2019; 267 с.
5. Елмквіст Т., Фрагкіас М., Боже Дж., Генеральп Б., Маркотуліо П. Дж., Макдональд Р.І., Парнелл С., Вілкінсон К. Урбанізація, біорізноманіття та екосистемні послуги: виклики та можливості. Глобальна оцінка Dordrecht: Springer; 2013, 346 с.
6. Ернст Л., де Грааф-Ван Дінтер Р.Е., Пік Г.Дж., Лорбах Д. Стійка міська трансформація та переходи до стійкості; концептуальна основа та кейс. J Clean Prod. 2016; 112с.
7. Іванець Д.М., Кук Е.М., Барбоза О., Грімм Н.Б. Обрамлення трансформацій міської стійкості. Стійкість. 2019; 573 с.
8. Ікс Бай, МакФірсон Т, Клю Х, Нагендра Х, Тонг Ікс, Чжу Т, Чжу Ю.Г. Зв'язок урбанізації та навколишнього середовища: концептуальні та емпіричні досягнення. Щорічний огляд навколишнього середовища та ресурсів. 2017; 215с.
9. Маркс Карл. Гроші та капітал. Теорії додаткової вартості, Progress Publishers. 245 с.
10. Радд А., Саймон Д., Кардама М., Берч Е. Л., Реві А. ООН, ціль сталого розвитку міст і нова міська програма. Міська планета: знання для сталого розвитку міст. Кембридж: Cambridge University Press; 2018. стор. 180–96.

11. Рижак, О. Просторові трансформації в умовах децентралізації влади в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Геологія. Географія. Екологія, 41, 2016р. 108-114с
12. Рош С. Географічна інформатика II: менше місця, більше місць у розумних містах. Prog Hum Geogr. 2016; 565 с.
13. Сенета Річард. Спілкування та дизайн: Незавершене діалогове мистецтво. Yale University Press; 336 с.
14. Сето К.С., Реєнберг А., Бун К.І., Фрагкіас М., Хаасе Д., Ланганке Т., Маркотуліо П., Манро Д.К., Ола Б., Саймон Д. Телезв'язки та стійкість: нові концептуалізації глобальної урбанізації та зміни земель. PNAS. 2012; 109 с.
15. Соллі А. Місцеві інновації в політиці згуртованості: вирішення та вимірювання викликів. Reg Stud Reg Sci. 2016, 193 с.
16. Таунс Ентоні. Смарт-міста: Велика історія та майбутнє інфраструктури міст. Компанія Нортон. 400 с.
17. Хаасе Д., Кабіш С., Гаазе А., Андерссон Е., Банзаф Е., Баро Ф., Бренк М., Фішер Л.К., Францескакі Н., Кабіш Н., Креленберг К., Кремер П., Кроненберг Дж., Ларонделл Н., Меті Дж., Паулейт С., Рінг І., Рінк Д., Шварц Н., Вольф М. Озеленення міст – бути соціально інклюзивними? Про нібито парадокс суспільства та екологію в містах, Habitat International. 2017; 64 с.
18. Хелшер К., Францескакі Ф., МакФірсон Т., Лорбах Д. Можливості управління міськими трансформаціями на прикладі Нью-Йорка. Міста. 2019 ; 186 с.
19. Флорида. Р. Нова міська криза: як наші міста збільшують нерівність, поглиблюють сегрегацію та зазнають поразки середнього класу — і що ми можемо з цим зробити, 2017. Основні книги. 245с.
20. ООН (2016) Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року. A/Res/70/1.
http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf

21. <https://delo.ua>
22. <https://novaposhta.ua>
23. <https://rozetka.com.ua>

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)
6d84c90d-8cd8-4fac-880c-64f70374cb23.pdf

Документ відправлено: 23:59 22.05.2023
Документ отримано: 00:00 23.05.2023

Власник документу

Електронний підпис

23:59 22.05.2023

Ідентифікаційний код: 3675605797

Іванішак Назарій Васильович

Власник ключа: Іванішак Назарій Васильович

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 23:59 22.05.2023

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 3ED5083160DBC59B040000004A178F000A560E01

Тип підпису: кваліфікований

Отримувач документу

Електронний підпис

00:01 23.05.2023

Ідентифікаційний код: 2611013675

МЕЗЕНЦЕВ КОСТЯНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

Власник ключа: МЕЗЕНЦЕВ КОСТЯНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 00:01 23.05.2023

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 248197DDFAB977E5040000001019E400348FCA03

Тип підпису: удосконалений